

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

Кремень В.Г.

КРЕАТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО СТИЛЮ МИСЛЕННЯ: РЕАЛІЇ І СПОДІВАННЯ

Рассмотрены особенности современного, постэкономического этапа развития цивилизации. Его характерными чертами стало появление новых жизненных ценностей, изменение характера социальности и быстрое внедрение инноваций во все сферы общественного бытия. Показано, что это требует формирования инновационного стиля мышления и привития его каждому человеку. Приведены соответствующие цели образования.

Розглянуто особливості сучасного, постеконімічного етапу розвитку цивілізації. Його характерними рисами стають нові життєві цінності, зміна характеру соціальності та швидке впровадження інновацій у всі сфери суспільного буття. Показано, що це потребує необхідності формування інноваційного стилю мислення і прищеплення його кожній людині. Визначено відповідні цілі освіти.

The features of modern post economic stage of civilization development are considered. Its main features are new life values, changes in the sociality character and the fast introduction of innovations in all spheres of social life. Its demands the formation of new style of thinking and inoculation to each human. The aims of education are expounded.

Сьогодні чи не найбільш вживаними на різних рівнях спілкування і в наукових дослідженнях є словосполучення «інноваційний підхід», «інноваційні стратегії розвитку» тощо. Але це не «ноу-хау», оскільки людина завжди прагнула до нового життя, мріяла про нього, пов'язуючи з ним надії на щастя, свободу, добробут. Сподівання на краще, на нове сприяли появі різного роду проектів – наукових, соціально-економічних, релігійно-есхатологічних, художніх – як утопічних, так і раціонально вивірених, в яких концентрувалися прагнення людини на гідне буття. Очевидно, цим і пояснюється широкий інтерес до проблем інновації сьогодні. В чому ж її сутність, і які причини зумовили таку увагу до неї? Адже з того часу, як почала діяти і творити людина, все зроблене, здійснене нею завжди було новим, тобто інноваційним. І чи можна говорити про інновацію, якщо мислення частини громадян залишається в полоні віджилих стереотипів? Очевидно, дану проблему потрібно розглядати комплексно, у взаємозв'язку з сучасною соціально-економічною і культурною ситуацією. Лише тоді можна визначити можливості і перспективи інноваційного розвитку країни. Але для цього потрібно уявити, в якій реальності існує світ і людина.

Визначальна риса інновації у трансформаціях сучасності – глобалізація світу, в якому невпинно розширюються взаємозв'язки і взаємозалежність індивідів, держав, націй. Інтенсивно формуються планетарний інформаційний простір, глобальний ринок товарів, капіталів, робочої сили, посилюються етнічні і міжконфесійні конфлікти і техногенний вплив на природне середовище. Це зумовлено трансформацією ринкової економіки, її переходом від екстенсивного до інтенсивного розвитку, появою *принципово нової технологічної, соціальної і культурної основи буття людей*. Феномен глобалізації вийшов за межі економіки, охопивши практично всі сфери діяльності, всі соціальні інститути, спосіб життя й умови існування людини і людства. Проявом глобалізації стали взаємовплив культур, стандартизація способу життя, мислення і поведінки людей, суспільної та індивідуальної діяльності. Про це багато написано і сказано, тому варто звернути увагу на цивілізаційний аспект глобалізаційного розвитку, який і зумовлює потреби в різноманітних інноваційних діях і, перш за все, в інноваційному мисленні.

Визначальна риса інновації у трансформаціях сучасності – глобалізація світу, в якому невпинно розширюються взаємозв'язки і взаємозалежність індивідів, держав, націй. Інтенсивно формуються планетарний інформаційний простір, глобальний ринок товарів, капіталів, робочої сили, посилюються етнічні і міжконфесійні конфлікти і техногенний вплив на природне середовище. Це зумовлено трансформацією ринкової економіки, її переходом від екстенсивного до інтенсивного розвитку, появою принципово нової технологічної, соціальної і культурної основи буття людей. Феномен глобалізації вийшов за межі економіки, охопивши практично всі сфери діяльності, всі соціальні інститути, спосіб життя й умови існування людини і людства. Проявом глобалізації стали взаємовплив культур, стандартизація способу життя, мислення і поведінки людей, суспільної та індивідуальної діяльності. Про це багато написано і сказано, тому варто звернути увагу на цивілізаційний аспект глобалізаційного розвитку, який і зумовлює потреби в різноманітних інноваційних діях і, перш за все, в інноваційному мисленні.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

Йдеться про нову якість суспільства, в якому ми живемо. В результаті динамічних трансформацій сучасної цивілізації, на відміну від попереднього, індустріального стану, найважливішою рисою сьогодення є незворотні зміни в характері людської діяльності, її перехід з трудової у творчу. Специфікою творчості є її самодостатність, домінування прагнення до саморозвитку особистості. Це вочевидь проявляється особливо тоді, коли досягнутий певний рівень задоволення потреб людини. Як основна характеристика сучасності, творчість протистоїть праці та інтенсивній фізичній діяльності, характерних для минулих епох. Звідси почасти нерозуміння і несприйняття творчості та її результатів, а разом з нею – інновацій.

Оскільки творчість – це завжди створення нового, від якого залежить поступ суспільства шляхом прогресу, то інноваційний розвиток, інновація – творчий процес. Але цієї констатації мало. Проблема не в декларації інновації та інноваційного підходу, а в їх здійсненні. Так само, як мало володіти сумою знань, інформації, зрештою, інтелектом. Вони – надзвичайно важлива складова розвитку, проте лише його живильне середовище, в якому можна творити, але можна і руйнувати. До речі, варварство буває двох видів: одне, що руйнує, друге – що, будуючи, спотворює. І не так просто визначити, яке з них гірше. Про це красномовно свідчать реалії поступу нашої держави.

Рішення потрібно шукати у сфері організації – «розумної організації розумних людей» (Д.Стюарт). Саме вона сьогодні перейшла на перші ролі, оскільки *головне не просто знання, а знання, як ефективно використати знання*. Дійсно, яка користь від математика, якщо він не може вирішити елементарної задачі? Як свідчить практика розвинених країн, вони досягають успіхів і зростання не стільки за рахунок суто технічних інновацій, скільки за рахунок менеджменту і соціальної організації. Мало купити інформаційний продукт або ту чи іншу інноваційну ідею, програму, відкриття, їх необхідно вміло та продуктивно використати. А це вміння не купується за гроші, як уявляється тим, хто купує-продає матеріальні предмети. Чи не в цьому причина деструкцій і повільного розвитку держави? Для розуміння сутності інновації слід усвідомити також появу нових соціальних суперечностей, які з'являються і в нашому суспільстві. В чому їх сутність? Всім очевидно, що люди, які одержали гарну освіту, досягнувши високого рівня добробуту, знайшовши своє місце в найбільш високотехнологічних, отже, вигідних і престижних секторах матеріального виробництва і сфері послуг, все більше зосереджуються на власному духовному й інтелектуально-культурному зростанні. Носіїв подібної ціннісної орієнтації можна умовно назвати представниками *нової духовності*, яким протистоїть частина населення, зосередженого на задоволенні лише своїх матеріальних потреб в жорстких конкурентних умовах. Вони не вважають освіту і свій духовно-культурний саморозвиток як вищу цінність і зайняті переважно в масовому виробництві, яке не вимагає творчих здібностей. Ці дві групи все більш ізольовані одна від одної. Адже постматеріальні, духовні, як ми звикли називати, цінності закладаються з дитинства і формуються в процесі взаємного діалогу. Тому відношення цих двох груп сучасного (постекономічного) суспільства – класу носіїв знання і працівниками, в кінцевому рахунку зайнятими у виробництві споживчих благ, будуть все менше інтенсивними. Отже, ми є свідками і одночасно учасниками нової реальності.

В такій ситуації унікальні здібності висококваліфікованих спеціалістів роблять підприємців більш залежними від них, чим раніше працівники залежали від роботодавців. Носії ж знань постійно перерозподілятимуть на свою користь все більшу частину суспільного багатства. Люди ж, зайняті в масових виробництвах, не володіючи унікальними талантами, зустрінуть все більш жорстку конкуренцію за пристойне працевлаштування і прибуток. Тобто представникам забезпечених прошарків

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

населення все більш важче буде зберегти свій статус. Ця обставина вимагає по-новому подивитись на перспективи подальшого суспільного розвитку, який творить інше буття, змушуючи кардинально переорієнтувати свою діяльність і мислення. Власне, це і є однією з головних причин потреби в інноваціях.

Отже, ми є свідками інтенсивних змін, які переживають суспільство і основні сфери його життєзабезпечення. В умовах, коли інформація стає основним ресурсом, ми маємо усвідомити, що зміна культури, людини, цінностей, мислення неминуча. Чим далі, тим більше людство відходить від традиційних парадигм мислення і виробляє нові традиції, звички, форми спілкування тощо. Візьмемо, наприклад, проблему віри: колись язичницькі боги перебували скрізь – у воді, лісі, полі, вдома. Греки їх вознесли, підняли на гору Олімп. Але все одно вони були неподалік. Християнство визначило місцем Бога Небеса. А в останній час Бога відправили в космос. Так сучасній свідомості легше його визнати. Подібні зміни відбуваються скрізь і всюди, оскільки досягнення науки і технологій змушують людину пристосовувати знання до нової реальності. Так, та ж хіромантія, магія, гадання, астрологія знаходять своє плідне обґрунтування на основі вже сучасної науки.

Водночас у ситуації сучасного, постеконічного суспільства ми увійшли в систему *нових цінностей*. Адже не суспільство є результатом епохи змін, які, розпочавшись у 80-ті роки ХХ століття, знаменують собою не просто появу більш розвинутої і цілеспрямованої економіки, а початок переходу до суспільства *нового типу*. Ці зміни не обмежуються технологічними нововведеннями, а докорінно перетворюють усю соціальну структуру. Про це красномовно свідчить наше сьогодення, яке все більше і більше демонструє новації та нововведення в культурі, політиці, мистецтві. Зміни, які відбуваються в найбільш розвинених країнах (Японія, США, Франція та ін.), можна назвати найбільш важливими з тих, що відбулися за двісті років з моменту початку промислової революції.

Особливістю постеконічного суспільства, на відміну від економічного, в тому, що воно втрачає свою соціальність. Очевидно, Д. Белл у своїх оцінках, називаючи економічну, індустріальну епоху капіталізму технологічною, а постеконічну (постіндустріальну) фазу соціальною, був занадто оптимістичним. Скоріше, навпаки. Економічна мотивація індустріальної епохи була захищена культурною, релігійною мотивацією, які створювали своєрідний бар'єр збереження соціального і духовного буття людини. Цьому сприяла і жорстка інституалізована соціальна структура.

Тепер ми спостерігаємо типову ситуацію – «*пост*», в якій опинилася людина і яка означає соціокультурну реальність, суттєвою характеристикою якої є орієнтація на інновацію при обмеженні традицій. Відзначимо, що інноваційний, а не мобілізаційний тип розвитку, секуляризм, чітко виокремлює персональність, технологічний характер всіх сфер діяльності, цілеспрямованість, про які говорив М. Вебер, масову освіту, заміну світоглядного знання науковим, тотальний поділ праці, універсалізацію розвитку тощо. Отже, перед нами *нове суспільство*, котре вимагає *інноваційного мислення*. Таке постсучасне суспільство цікаве для модернізаційних теорій, які детермінують основоположність інноваційних засад для розвитку. Необхідно виходити з того, що це суспільство об'єднує протилежності традиційності і сьогодення: релігійність та світськість, індивідуальність та колективізм, прагматизм та аксіологічну раціональність.

Разом з тим постсучасне суспільство має ряд суттєвих ознак, які свідчать про кардинальну зміну сутності буття людини, а саме праці, тобто актуальної продуктивної діяльності по забезпеченню матеріальних умов життя. В цій діяльності раніше була задіяна переважаюча більшість активного населення. Тепер для того, щоб забезпечити матеріальні умови свого існування, і суспільству, і виокремленому індивіду потрібно витратити значно меншу долю сукупного часу життя, чим це було раніше. Іншими

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

словами, скорочується доля «необхідного» і зростає доля «вільного часу». При цьому, звичайно, «вільний» час зовсім не обов'язково час пустої бездіяльності - він може бути найбільш продуктивним. Хоча, коли мова йде про індустрію відпочинку, яка все більше і більше зростає, охоплюючи в себе нові і нові маси людей, то, безумовно, вона забезпечує *не виробничу сферу діяльності*.

Показовим є і те, що в суспільстві, котре таке ефективно в сенсі виробництва «базових» матеріальних благ, сама цінність таких благ суттєвим чином девальвується. Відповідно, знижується соціальний статус тих, хто в цій сфері працює. Хто сьогодні буде славити працю сталевара, будівельника, хлібороба, інженера? І такий стан не визиває навіть подиву, бо це відбулося саме тому, що фінансовий капітал змінив вектор суспільного напрямку – промисловість вже не на першому місці, праця на виробництві зовсім не рейтингова. Адже олігархами стали і стають не ті, хто працює, а хто зумів вибрати належну, економічну «нішу» (приклад – *Білл Гейтс*).

Суттєвою рисою змін, які проходять в постсучасному, постекономічному суспільстві є те, що людство вступило в «еру свободи». Але ця свобода має ряд своїх викликів. Зокрема, втрачена, в силу розвитку науки і техніки, повага до виробничої діяльності. Для більшості населення, особливо розвинених країн, світ постає як певний магазин-універсам, в якому все є, і вже мало хто розмірковує, звідки і як воно береться. Виробничі корені розмаїтого добробуту помітні значно менше, ніж екологічні наслідки індустріального перетворення природи в таку собі прагматичну «майстерню».

Ми повинні зрозуміти, що людство, котре втратило відчуття цінності праці, свобода якого забезпечена могутністю науки і техніки, людство, яке досягло на попередній стадії здатності робити майже все, що потрібно, здебільшого вже не усвідомлює межі власної свободи. Все це створює умови для втрати не лише колишніх ціннісних орієнтирів, а ствердження нових, безглузвих в порівнянні з минулими. Достатньо подивитись хоча б на підбір фільмів і передач телебачення. Нинішні цінності не лише не вписуються в існуючу систему, а створюють нові виклики. Власне, це і є тим новим духовним середовищем, яке потребує інноваційного мислення для його розуміння. Для прикладу, сьогодні вже некоректно говорити, м'яко кажучи, про виховання молоді на прикладі героїчних традицій минулого. Адже героїзм тепер розуміється зовсім по-іншому. З позицій прагматичної свідомості, властивій молодому поколінню, навряд чи можна зацікавити його описами суворих умов війни чи тяжкої праці, закликами вчитись на прикладах минулого. В швидкоплинності нашого часу такі приклади вже витратили свій сенс. Крім того, і саме поняття сенсу змінилося, якщо не втратило значення взагалі. Чи не означає дана ситуація глухий кут, з якого немає виходу? Звичайно, ні.

Вихід з даної суперечності – в подальшому залученні мас до освіти і знань, що з необхідністю призводить до стирання різкої межі між цими новими суспільними протилежностями. Однак слід враховувати, що сьогодні освіта вже не може рухатися традиційним шляхом, а має перебувати в постійному пошуку нових форм, яких вимагає сучасна людина. А вона – не той селянин, що з захопленням розглядає «лампочку Ілліча», і сучасний юнак – не той хлопчик з відомої картини, який в постолі стоїть біля дверей школи, що для нього закриті. Інноваційна освіта, як і інші інституції, що претендують на інноваційність, повинна виходити з нової людини, з системи її нових цінностей. Отже, лише шляхом інновації, інноваційної діяльності можна вийти з пастки застою і доганяючого розвитку. Без інноваційного підходу до дійсності ми просто не в змозі будемо йти до поставленої мети – розбудови держави України. Але чи дійсно інновація є панацеєю для розвитку, в тому числі й освіти?

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

Варто передовсім наголосити, що соціальна система постекономічного суспільства, як і будь-якого іншого, є не просто «зовнішнє середовище», в якому існують, функціонують та засвоюються результати діяльності людини. Вона породжує науку, мистецтво, економіку, виробництво й інші соціокультурні феномени, які визначають основні напрямки розвитку.

Але для його продуктивного поступу необхідне постійне оновлення, що, власне, і виокремлює як особливий феномен концепт інновації. Її актуальність зумовлена прогресом, постійним рухом до нового у різних сферах життя. Свідома орієнтація на одержання нового – знань, досвіду, економічних, політичних, культурних досягнень, специфічна налаштованість на інновацію є сутнісним атрибутом прогресивного розвитку суспільства.

Поняття інновації неоднозначне. Під нею розуміють впровадження нових ідей, технологій у виробництво, управління галуззю, підприємством; в іншому аспекті *інновація* – це нововведення, яке ще не достатньо поширене в суспільній діяльності чи виробництві. Інновацією також вважається кінцевий результат впровадження науково-технічного або іншого результату. Без сумніву, нове застосування наукових, культурних, технічних знань, які забезпечують економічний, політичний, адміністративний тощо успіх, також завжди є інновацією. Все, *що може удосконалити якість життя і всебічний розвиток людства, є інновацією.*

Згадаймо історію, та чи інша держава тільки тоді ставала на чолі прогресу і досягала успіхів, коли намагалася постійно удосконалювати інфраструктури для підтримки процесу впровадження інновацій. В такому аспекті інноваційність виступає як загальна властивість, притаманна культурі в цілому та її окремим чинникам, як істинно людська, суспільна потреба. Разом з тим інновація – це особливе явище, котре вимагає уваги і обережного відношення до нього.

Як свідчить вітчизняний досвід, теорія і практика інновацій ще не ввійшла органічно в соціальні механізми нашого суспільства, в життєдіяльність людей, їхню культуру. Перехід від окремих, «фрагментарних», «одиночних» інновацій до системної діяльності, спрямованої на перетворення наукового знання і технологічних розробок у новий удосконалений продукт, якого вимагає людина, остаточно не закінчений. Безсумнівно, такий стан речей відображає суб'єктивні особливості господарської поведінки та мислення людей, їх ціннісні орієнтації, зручним об'єктом для новаторства як системи є *науково-пізнавальна діяльність, зокрема освіта.*

Активним джерелом розвитку освіти, як і мистецтва, політики, науки тощо також є інновація. В освіті даний термін не відноситься до «фрагментарних», одноразових «осіянь геніальності». Він, насамперед, виступає характеристикою процесу і творчої діяльності. *Освітня інновація* – це одержання знання, яке не мало місця раніше в рамках домінуючої парадигми, не знаходило можливості використання його не лише для одержання нового знання, але і широкого поширення в суспільстві.

Інновації, таким чином, є невід'ємною частиною освітньо-педагогічної теорії і практики, оскільки саме за допомогою інновацій освіта робить поступальний крок вперед. Крім того, інновації допомагають вирішити ряд завдань, що дозволяє суттєво змінити наявний стан соціоекономічного і культурного буття. Кожний діяч – політик, адміністратор, вчений повинен усвідомити, що інновація дає змогу отримувати нові результати в будь-якій сфері, котра у свою чергу розвиває і весь спектр інших практик. Передова наука розвивається завдяки *постійному* пошуку інновацій та їх енергійному та ефективному втіленню.

Проте найважливіше полягає в тому, що інновація – не тільки нововведення ~~але й здатність до нового мислення, до переосмислення існуючих теорій, сталих істин, прямих та непрямої діяльності в науці, освіті, виробництві, політиці, культурі тощо. Ніяк~~

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

нововведення не відбувається, якщо мислення саме не буде *інноваційним*. Крім того, сама динаміка мінливого світу вимагає інноваційного мислення. Проникаючи в сутність реалій, інноваційне мислення здійснює зворотний вплив на їх розвиток, в кінцевому рахунку на темпи і якість суспільного розвитку, на спосіб діяльності і поведінку соціального суб'єкта – людини колективу, спільноти.

В такому контексті перед нами постає проблема *інноваційної людини*. Її вирішення сьогодні багато в чому залежить від рівня культури оточуючого середовища, суспільного комфорту, особистого добробуту, впевненості в своїх професійних можливостях. Саме інноваційна людина і може осмыслити ті проблеми та суперечності, які породжує сучасний етап розвитку науково-технічного прогресу. Іншими словами, для того, щоб бути такою людиною, недостатньо їздити в престижній «іномарці» чи вміти користуватися комп'ютером. Потрібно розуміти причини і наслідки основних контурів сучасного глобального світу, котрі визначили кардинально відмінний від попереднього характер і спосіб існування людини. Для його розуміння і потрібний інноваційний системний стиль мислення.

Слушним буде в цьому контексті зауважити про те, що інноваційне середовище – це суперечності, конкуренція, боротьба, протистояння але це –закономірний стан буття природи і соціуму, умова їх постійного розвитку. Тому спокою чи абсолютної стабільності ніколи не буде. Тим більше, на початку третього тисячоліття людство досягло завдяки прогресу в розвитку науки і техніки безпрецедентних в історії життєвих стандартів та рівнів добробуту. Проте одночасно людина втрачає свої традиційні корені, стає *іншим* горизонт її світобачення, змінюється діапазон інтересів. Відриваючись від минулого і відчуваючи байдужість до майбутнього (цінне тільки те, котре «*тут*» і «*зараз*»), вона повністю зосереджується на *новітньому*. Це сталося тому, що модернізація, урбанізація, промислова, політична, технологічна, сексуальна, інформаційна та інші революції мають своїм наслідком підрив, руйнування в цілому стійкого світу традиційних зв'язків, релігійних та культурних устоїв, загально визнаних духовних цінностей, змішання і стирання кордонів між етнічними і соціальними групами. У все більш зростаючому масштабі виявляється тенденція до розмивання специфіки, неоднорідності, самотності культур, багатства їх проявів до ствердження єдиних стереотипів, шаблонів, стандартів, однаковості.

В такі історичні періоди особистість перетворюється в частину маси. Позбувшись національних джерел і соціально-культурних зв'язків, анонімні міради роз'єднаних індивідів, позбавлених авторитетів і морально-духовних цінностей, дезорієнтованих нескінченними і стрімкими змінами, стають тим живильним ґрунтом, завдяки якому, всупереч сподіванням на творчу силу гуманізму і демократії, народ перетворюється *в натовп, в безлику масу*, а особистість – *в пересічного громадянина, або, як це принизливо лідери країни називають своїх співвітчизників, маленькими українцями*.

Все це ускладнює і так проблемне буття людства, оскільки новітні тенденції суспільно-історичного розвитку приводять до стирання традиційних відмінностей між дозволеним і забороненим, нормальним і ненормальним, сакральним і світським, допустимим і неможливим. У людини *маси* втрачається внутрішній зв'язок з глибинними основами буття, безмежно розширюється вакуум бездуховності. Її характерною особливістю стає тенденція до своєрідного соціального нарцисизму, впевненості в своїй непогримості. Вона буквально перестає бачити в реальному втіленні оточуючий світ, стає схильною до самообману, небажанні знати всю правду про себе і своє оточення, про сутнісні характеристики і можливості *власного буття*. Ухиляючись («*втікаючи*») від правди, люди починають віддавати перевагу *візному роду ілюзіям, тимчасовому успіху, зовнішній поверховості, тим*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОСТІ

самим виправдовуючи безтурботність свого життя, шукаючи легкі шляхи і способи самореалізації та досягнення щастя. Забуваючи, що до щастя легких шляхів немає.

В даному контексті важливим є і те, що спокуси сучасного життя поставили людину перед *раціональною вимогою відмови від моральних переживань*; совість, справедливість, збереження гідності, пошук смислу, екзистенційні відчуття тощо поступилися на користь *спрощеного буття*, яке втрачає якісну *визначеність* і підлягає *кількісному вирахуванню* (в грошах, соціальному статусі, посадах тощо). «Будь простіше», «немає проблем», «живи для насолоди» та багато інших подібного роду лозунгів наповнюють людину «маси» прагненням до зрозумілих, утилітарних цінностей. Що цілком закономірно, оскільки «звичайна», «проста», людина не має внутрішньої потреби у вольових, емоційних, смислосназначимих, цілеспрямованих актах життя.

Насправді ж людині за її культурною природою властиве те, що У. Джеймс назвав «волею до віри». Саме віра наповнює сокровенні глибини людини і підносить її над самою собою, рухає нею. Людина не може жити без віри, без вищих смислів, керуючись, подібно до тварини, одними лише інстинктами і матеріальними потребами. Ще Г.С. Сковорода застерігав про небезпеку перемоги «тварної» природи людини над «духовною». Папа Іоанн-Павло II вже в наш час говорив, що там, де людина не спирається більше на велич, яка поєднує її з вірою, вона ризикує допустити необмежену владу сваволі і псевдоабсолютів, котра в решті-решт знищить її.

На противагу смислового буття свідомість маси (натовпу) більш схильна до такого роду, виду міфів, легенд, засобів, які спотворюють реальні факти, події, процеси. Маса, як правило, думаючи образами, не робить відмінностей між об'єктивним і суб'єктивним, реальним і міфічним. Для свідомості маси (буденної свідомості) найголовнішим є *однобічність і перебільшення*. Всі ці якості стимулюють ті несподівані причини, які приводять до непередбачуваних наслідків у долі країн, народів, всієї цивілізації.

Таким чином, завдання, яке стоїть перед людиною сьогодні, – знаходити перспективи різним аспектам свого існування, що дозволить зберігати *смислове наповнення буття*. Треба враховувати, що людина підлаштовує своє життя під ті чи інші смисли, ідеали, цінності, ідеї, міфи, але якщо вона повірить в їх реальність і дієвість. В цьому контексті віра, впевненість в необхідності осмисленого життя складає одну із головних опор культури. В протилежному випадку втрата смислу стає загрозою як для існування культури, так, відповідно, і самій ідентичності людини.

Що ж у такому випадку може протистояти подібним загрозам? Як правило, певні захисні бар'єри – національні традиції, релігія, вироблені духовні цінності, які так просто не зникають, і, звичайно, освіта. Вона в найбільшій мірі виконує роль не лише відтворення і примноження знання, але, в першу чергу через вищу освіту, готує *освічених* людей. А ерудована, інтелігентна людина відрізняється від неосвіченої і «вченого невігласа» тим, що в доповнення до конкретних професійних знань ще й увібрала в себе пласти світової культури – мистецтва, філософії, історії, релігії. Просвічена, широко освічена людина – мета, мабуть, не менш важлива порівняно із здобуттям конкретної професії. Освіта наповнює людину духовністю, вона змушує її замислюватися над сутністю і цінностями свого існування. Саме вона окреслює для неї основні контури світу справжньої, а не масової культури, в яку вписані дійсні цінності, саме вона говорить їй про те, що добро і краса не менш важливі для життя, чим добробут і пріоритети сучасного життя. Тільки освіта формує особистість – мудрого і відповідального творця власного життя і громадянина країни. Сьогодні такою освітою може бути лише освіта інноваційна. В свою чергу лише розважлива, мудра людина **може бути здатною до змін, до інновацій, до сприйняття сучасного світу, і, що саме головне, до системного інноваційного мислення, усвідомлених і цілеспрямованих дій.**